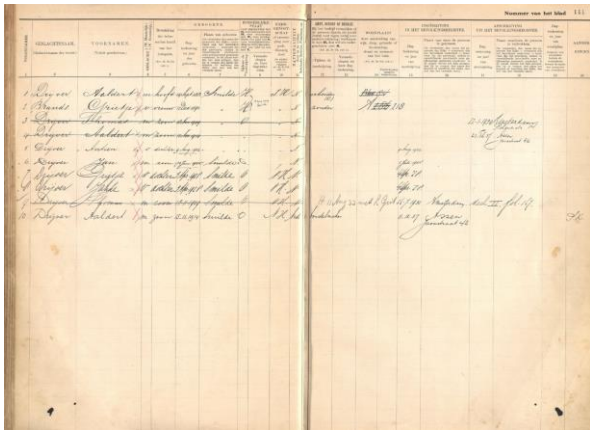

De geschiedenis van Jan Drijver

Het gezin Drijver

Jan Drijver werd op 30 juni 1924 geboren op de Smilde als zoon van Aaldert Drijver en Grietje Brands.

Hij was het vierde kind en de derde zoon in het gezin. Na hem is nog tweeling (twee zussen) geboren.

Uittreksel bevolkingsregister

In het midden van de jaren '30 verhuisde het gezin naar Assen.

Ze vonden hun plek aan de Molenstraat 56 en hebben daar de rest van hun leven gewoond.

De vader van Jan was loonarbeider. Jan volgde, nadat hij jong van school was gegaan, zijn vader. Toen hij later een keer met zijn kinderen in het Veenmuseum in Bargercompascuum was, vertelde hij dat hij als jonge jongen in het veen had gewerkt en ook in plaggenhutten had geslapen. Jan wilde absoluut geen doorsnee arbeider zijn. Hij verzette zich al in zijn pubertijd tegen de 'simpele' arbeidersmentaliteit van zijn ouders.

Een van Jans tweelingzussen is na haar trouwen in Bovensmilde gaan wonen, de andere in Groningen. De oudste zus heeft op veel plekken gewoond, ook in het buitenland. De oudste broer werkte en woonde lang in Veenhuizen, de andere in Assen.

De oorlog

Jan was nog net geen 16 jaar oud toen de Tweede Wereldoorlog begon. Jan vertelde later aan zijn kinderen dat hij in de zomer

van 1942 – hij was toen 18 - een oproep kreeg om zich te melden voor de Arbeitseinsatz. We weten niet of dit een echte oproep was, of dat hij in de terwerkstelling in Duitsland een kans zag om zich te ontwikkelen en te onttrekken aan het milieu waar hij uit voort kwam. Zijn ouders hebben zich hier sterk tegen verzet. Waarschijnlijk heeft hij daarom aan de uiteindelijke oproep geen gehoor heeft gegeven.

In de familie Drijver leefde en leeft nog een andere visie op het gebeurde.

Zij menen zich te herinneren dat Jan vrijwillig naar Duitsland is vertrokken en uit eigen beweging een arbeidscontract heeft getekend. Jan was 'ambitueus' en daarmee verraadde hij het Vaderland.

Jan begin jaren '40

Hoe het ook zij, op een avond in augustus '42 werd Jan thuis in Assen opgehaald door twee Duitse politiebeambten. Hij kreeg de gelegenheid om een aantal persoonlijke bezittingen mee te nemen. Jan werd direct op een bewaakte trein naar Dessau gezet.

Hij werd geplaatst in Werkheim Nord I en moest aan de slag in de Junker-vliegtuigfabriek. Hij moest daar zes dagen per week werken, soms ook op zondag. De werkenden kregen daarvoor zakgeld en werden tijdens werktijd nauwlettend gevolgd door Oostenrijkse voormannen.

Leven in Duitsland

In de zomer van '43 ben is Jan twee weken met verlof naar huis geweest. Tijdens dat verlof heeft hij een dominee, die bij de Ondergrondse was, benaderd met de vraag of hij kon onderduiken. De dominee zei, dat Jan beter terug kon gaan: de oorlog zou bijna afgelopen zijn. Tijdens dit verblijf zijn familiefoto's gemaakt.

Na het verlof, keerde Jan dus terug naar Duitsland. In 1944 werd de fabriek waarin hij werkte door bombardementen verwoest. Hij werd daarom tewerkgesteld in het Werkheim. Het werk bestond uit het schoonhouden van het kamp en moest iedere dag worden gedaan. Het toezicht hier gebeurde door Nederlandse NSB-ers, die in de beleving van Jan erg fel waren. Zij

gebruikten ook lichamelijk geweld. Mensen werden willekeurig van hun bed gelicht en kwamen soms niet meer terug.

Begin '45 werd Jan verplicht om bij de luchtbescherming te gaan werken. Hij moest buiten de wacht houden bij de schuilkelders als er luchtalarm was, maar mocht zelf nooit naar binnen.

De mannen sliepen in het Werkheim op slaapzalen en hadden wel een eigen kast. Als ze op zondag vrij waren mochten ze in eerste instantie naar het dorp in de buurt. Verder waren ze niet vrij om te gaan en staan waar ze wilden.

Later werd het toezicht aangescherpt en mocht ook het uitgaan op zondag niet meer.

De barakbewoners in Werkheim I. 'De vrolijke jongensbarak 68' staat er op het bordje. Sommige jongens houden een envelop in de hand.

Er werd dan veel alcohol gebruikt, maar daar durfde Jan niet aan mee te doen. Het gebeurde, dat mensen tijdens dronkenschap door de Waffen-SS gedwongen werden verklaringen te tekenen. Hij wilde zoveel als mogelijk zijn hoofd erbij houden.

In de loop van de tijd werden kleding en voedsel schaars. De kleren, die Jan van huis had meegenomen, waren versleten. Het enige wat de mannen kregen waren klompen. Jan droeg votten om zijn voeten om ze te beschermen. Jan heeft veel kou geleden, omdat hij ook buiten moest werken. Pakjes die zijn ouders sturen kwamen vaak niet aan of waren gedeeltelijk leeggeroofd. Jan heeft tijdens zijn tweede periode, hij weet niet meer precies wanneer, in Duitsland het ziekenhuis gelegen. Hij had leverklachten en kreeg na ontslag het advies mee om zijn voeding aan te passen. Daar werd in het kamp geen rekening mee gehouden. Hij heeft de hele periode veel last van deze klachten gehad.

Terugkeer

Op een zondag in april '45 werd het kamp veroverd door de Russen. Duitse burgers uit het dorp raadden de aanwezige buitenlandse mannen aan te vluchten. Dat hebben ze gedaan, te voet, maar ze kwamen in de frontlinie

terecht en zijn weer terug gegaan. Jan had nog een heel klein koffertje met persoonlijke bezittingen bij zich.

s' Nachts hebben de mannen in het bos geslapen. De volgende dag zijn ze in het dorp door het Rode Kruis opgevangen. Ze zijn in open wagons naar Maastricht vervoerd. Vanaf het station is Jan met een brancard naar het ziekenhuis vervoerd. Hij was volledig uitgeput en had weer ernstige leverklachten. Hij heeft vijf of zes weken in het ziekenhuis gelegen.

Eind mei is Jan met een Amerikaans legervoertuig naar Meppel gebracht. Hij had geen geld en geen spullen meer. Een verpleegster heeft hem geld gegeven om naar zijn ouders in Assen te reizen.

De eerste jaren na de oorlog

In 1946 is Jan opnieuw ziek geworden en heeft geelzucht gehad. Naast de psychische belasting die zijn tijd in Duitsland hem had opgeleverd, heeft gegeven, heeft ook dit lichamelijk defect de rest van zijn leven een beperking met zich meegebracht. Spek eten kon hij tot zijn grote spijt bijvoorbeeld niet meer zonder er ziek van te worden.

Jan in 1947

Jan is na de terugkeer uit de oorlog vrij snel zijn heil elders gaan zoeken. Een belangrijke reden om te vertrekken was dat er elders meer kans op werk was. Maar later vertelde hi, dat ook het sentiment dat hij 'voor de Duitsers had gewerkt' en dat hem dat tot in zijn eigen familie werd nagedragen een reden was weg te gaan. Het voelde voor hem alsof hij 'aan de verkeerde kant had gestaan'.

Voor zijn kant van het verhaal was geen ruimte.

Uit brieven en ansichtkaarten aan zijn Wies – waarover later meer – valt af te leiden dat hij zijn geluk heeft beproefd in Deventer bij Stork en in America (Limburg). Dat laatste was via de Dienst Uitvoerende Werken (D.U.W.). Via die organisatie moest hij in De

Peel werken aan de ontginning van het heidegebied.

Zijn "avonturen" uit die tijd vanwege de correspondentie met zijn Wies bijna van dag tot dag te volgen,

Een citaat: 'We waren om ongeveer acht uur (in de avond) op bestemming. Allemaal dwangarbeiders zitten in de trein.... Het was ongeveer half tien toen zijn we naar bed gegaan, maar slapen was er niet bij. Om kwart voor 7 zijn we er uitgestapt. Toen hebben we wel 20 minuten gelopen.... We zitten met allemaal Drenthen in een lager. De Groningers en Friezen zitten allemaal apart. Een vogeltje zie je hier nog niet vliegen. Die willen hier niet wezen.'

Vertrek naar Rotterdam

In 1952 begon Jan in Rotterdam een nieuw leven en werd hij opgenomen in de kring van de Gereformeerde kerk in Rotterdam Zuid. Hij lag, zoals dat toen heette, in Rotterdam Zuid 'in de kost'.

Jarenlang ging hij op zaterdagavond samen met een van zijn vrienden uit de kerk naar De Kaap (Katendrecht, de wijk van de zeelui en de dames van lichte zeden) om daar het evangelie te delen en de dames van geestelijke steun te voorzien.

Hij ging als classificeerder bij de Rotterdamse Droogdok Maatschappij (RDM) werken. Daar is hij tot vlak na zijn huwelijk in 1953 gebleven. Voor geschoold werk had hij onvoldoende opleiding. Een vreselijk gat, dat de oorlog en zijn verblijf in Duitsland in zijn leven had geslagen.

De liefde

Jan kreeg in 1946 verkering met Wietske (Wies) van der Veen. Ze waren allebei lid van de Gereformeerde kerk, waar ze elkaar ontmoet hebben.

Wies op het zangkoor 1952

Wies woonde toen met haar vader en haar jongste broers en zus in de Rolderstraat in Assen. Later zijn ze verhuisd naar de Middenstraat.

De afstand Assen – Rotterdam was toen heel groot, telefoneren duur en beperkt beschikbaar en internet was er helemaal nog niet. Daarom schreven Jan en Wies elkaar brieven. Daarvan zijn veel bewaard gebleven, waardoor wij tot de dag van vandaag hun belevenissen en liefde voor elkaar kunnen volgen. Maar over de oorlog werd niets geschreven.

Jan en Wies zijn op 8 april 1953 in Assen getrouwd. Vanwege de woningnood in

Rotterdam was er daar geen huis beschikbaar voor het jonge gezin. Ze bleven daarom in Assen in een kamertje in de Middenstraat wonen, samen met de vader en jongste zus van Wies. Doordeeweeks was Jan in Rotterdam.

Een maal per drie of vier weken kwam hij voor een kort weekend terug naar Assen. Zo ook in de zomervakanties. Het leven lachte hen toe.

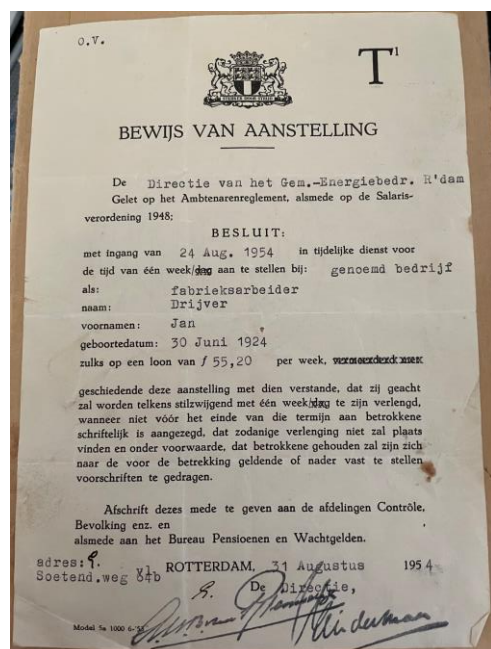

Toch waren er ook zorgen. Nadat Jan aan het eind van de vakantie in de zomer van 1953 was teruggekeerd naar Rotterdam, bleven de brieven uit. Ook boze brieven van Piet, de broer van Wies, leverden geen reactie op.

Het blijft gissen wat er die zomer gebeurd is. Jan wist er jaren later niets meer van. Misschien is er een verband met een dodelijk ongeval dat in de periode in het ruim van een van de schepen bij RDM heeft plaatsgevonden. Uit de brieven valt in ieder geval af te lezen dat hij werkloos was.

Na een aantal weken kwam het contact weer op gang. Jan had in die tijd een nieuwe baan gevonden. In augustus 1953 begon hij bij het Gemeentelijk EnergieBedrijf in Rotterdam. Eerst op tijdelijke basis. Hij werkte bij de

straatverlichting. Zo leerde hij de stad goed kennen en ging er van houden. In augustus 1954 trad hij 'voor vast' in dienst. Hij zou er zijn werkzame leven blijven.

Daarom nam Jan er halverwege de jaren '60 een bijbaantje bij als beveiliging op zaterdag. Toen men hier bij het GEB achter kwam, werd hij op het matje geroepen, want een bijbaantje mocht niet. Toen Jan aangaf, waarom hij de bijbaan nodig had, ging men op zoek naar een andere functie voor hem. Uiteindelijk kwam hij aan de slag in de Elektriciteit Centrale aan de Waalhaven. Helaas leidden zijn lichamelijke gebreken leidden al vroeg tot een afkeuring voor betaald werk.

Jan zette zich toen met nog meer energie in voor het werk van de kerk. Hij werd bijvoorbeeld ouderling. Ook was hij nooit te beroerd om voor anderen een klusje te doen.

Jan heeft zijn plek in Rotterdam wel gevonden. Voor Wies gold dat veel minder. Rotterdam was, in vergelijking met de provincie stad Assen, voor haar veel te groot. Ze sloot zich op in haar kleine kring van kerk en burens in Zuidwijk. Gelukkig was ze vooral tijdens de vakanties in het door haar zo geliefde Drenthe.

Samen in Rotterdam

Toen in juli 1954 het eerste kind geboren was kreeg het gezin Drijver een huis toegewezen. Eind november 1954 vertrok Wies samen met haar dochttertje Margriet in de verhuishwagen naar Rotterdam.

Het gezin groeide door. Een klein jaar na aankomst in Rotterdam werd Allard geboren. Na een miskraam werd in 1959 het gezin voltooid met de geboorte van Francisca.

Jans werk bij de gemeente leverde hem niet genoeg salaris op om zijn gezin te onderhouden: 'vast werk, vaste armoede'.

Foto van het gezin in 1968

Jan aan het werk in 1960

De gevolgen van de oorlog

Al heel jong wisten de kinderen van Jan, dat de Tweede Wereldoorlog iets met hun vader deed. Op de avond van 4 mei was hij altijd heel verdrietig en waren er stille tranen. Margriet herinnert zich uit haar lagere schoolperiode een tentoonstelling bij hen in de wijk, met onder meer informatie over de concentratiekampen. Ze gingen er wel heen met elkaar, maar het leidde niet tot een gesprek.

Dat veranderde toen Margriet in mei 1986 samen met haar vader en haar twee kinderen, die toen nog in de basisschoolleeftijd waren, op vakantie was in Budva (voormalig Joegoslavië, nu Montenegro). Als de kinderen op bed lagen, begon Jan te vertellen. Al zijn ervaringen uit de oorlog kwamen langs. De aanleiding was de aanwezigheid van veel Duitse echtparen van zijn leeftijd op hetzelfde vakantiepark. Veel van die mannen droegen duidelijke tekenen van de oorlog met zichtbare handicaps.

Jan met zijn kleindochter Esther in Dubrovnik

Daar kwam het hoge woord eruit. Jan had in het werkkamp zijn eerste en ook grote liefde ontmoet. Het was een Russische vrouw, die hij nooit heeft kunnen vergeten. Wies mocht dat niet weten. Jan was bang dat hij haar zou verliezen als zij wist dat zij niet de enige was en ook dat hij geen 'maagd' meer was.

Met de ogen van nu lijkt deze prille liefde in oorlogstijd een onnodig geheim, maar dat lag in die tijd, zeker in de kringen waar Jan en Wies uit kwamen, heel anders.

Later had Jan ook met zijn zoon Allard gesprekken over de oorlog. Daarin was de Russische vrouw, met prachtig zwart haar, geen geheim meer.

Ook zette Jan samen met Allard zijn verhaal op papier toen de Wet Uitkeringen Burger-Oorlogsslachtoffers 1940 – 1945 (WUBO) werd ingevoerd. Zijn aanvraag leidde helaas niet tot een toekenning. Het geld vond hij daarbij niet het belangrijkste, maar vooral het gebrek aan erkenning voor de gevolgen van de oorlog op zijn leven.

Op weg naar het einde

De apotheose kwam toen in het voorjaar van 2004, niet lang na het overlijden van Wies in april van dat jaar, de partner van de zoon van Margriet uit Bosnië-Herzegovina naar Nederland kwam.

Jan legde tot verrassing van iedereen de relatie tussen haar taal en die van de Russische vrouw uit het werkkamp. Hij bleek opeens nog veel woorden Russisch te kennen en oefende met zijn kinderen om Erna in haar eigen taal te kunnen begroeten. Margriets gezin was erbij toen hij haar bij binnenkomst in zijn kleine kamer in het verzorgingshuis met glimmende ogen kon begroeten.: 'Dober Dan, Erna.'

De cirkel was rond. Jan heeft nog een klein jaar geprobeerd om het leven zonder zijn Wies te leven, maar het was te zwaar, zeker tijdens de feestdagen.

Wies is in 2004 vlak voor Pasen onverwachts overleden. Jan stierf in het jaar daarna, na een kort ziekbed, op Goede Vrijdag. Ze zijn allebei op de dag na Pasen begraven. Op hun graf staat 'Veilig in Jezus armen'.

Het was goed zo.

Dit verhaal is geschreven door Margriet Drijver, april 2025.